

EHL-İ HAKLAR'DA YEDİLER*

Yediler in Ahl-e Haq

İbrahim KARACA**

Öz

YEhl-i Hak inancı, 1216 yılında Irak/ Süleymaniye'ye bağlı Berzence köyünde doğan Sultan İshak tarafından ortaya çıkarılmıştır. Sultan İshak, Ehl-i Hak inancını İran/ Perdiver'e göç ettikten sonra yaymaya başlamıştır. Bu nedenle günümüzde Ehl-i Hakların büyük çoğunluğu İran'ın Batı bölgelerinde yaşamaktadır. Ehl-i Hak inancı, kuruluşu itibari ile kendisine bir topluluk oluşturmuştur. Bu topluluk, etnik olarak Türkçe konuşanlar ve Goranice konuşanlardan meydana gelmektedir. Etnisiteye önem vermeyen Ehl-i Hak inancı, Şah İsmail ve Hacı Bektaş gibi Türk oldukları bilinen kişilere kutsallık vermektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Yediler, Ehl-i Hak inancı içerisinde yer alan kutsal bir gruptur. Yediler, Ehl-i Hak inancı ve topluluğundaki sosyal yapıların başında gelmektedir. Yediler, ilahi tecelliden veya mazhariyetten hemen önce görülen başlıca yedi kişidir. Bu nedenle her zuhur döneminde farklı isimler ile anılmışlardır. Bu kişilere Ehl-i Haklarca 'Yaren' tabiri de kullanılmaktadır. Ayrıca, Yediler, Farsça "Heften" olarak da adlandırılmaktadır. Yedilerin, Ehl-i Hak değerler sistemi içerisinde topluluk ve inanç üzerine etkileri çalışmanın amacını meydana getirmektedir. Ayrıca Yedilerin toplumsal işlevlerinin tespiti de bu çalışma ile ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla İran'ın Tebriz, Tahran ve Kirmanşah şehirleri merkezli olarak, 2017-2019 yılları arasında etnografik alan çalışması yapılmıştır. Alan çalışmasından elde edilen veriler, çalışma sırasında yapılan kütüphane çalışmasından ve alandan elde edilen birinci elden yazılı kaynaklardaki veriler çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültür Tarihi, Ehl-i Haklar, İran Türkleri, Goraniler, Alevilik-Bektaşilik.

Abstract

The belief of Ahl al-Haqq was founded by Sultan Ishaq, who was born in 1216 in the village of Barzinjah in Sulaymaniya, Iraq. Sultan Ishaq started to spread his belief Ahl al-Haqq after immigrating to Perdiver, Iran. For this reason, the majority of Ahl al-Haqq followers today live in the western regions of Iran. The belief of the Ahl al-Haqq has formed a community for itself as of its establishment. This community consists of ethnic Turkish speakers and Gorani speakers. The Ahl al-Haqq belief, which does not attach importance to ethnicity, gives holiness to people known to be Turks, such as Shāh İsmā'īl and Hacı Bektaş. Yediler (the seven), which is the subject of this study, is a sacred group within the belief of Ahl al-Haqq. Yediler is one of the leading social structures in the Ahl al-Haqq belief and community. Yediler are the seven main people who appear just before the divine manifestation or attainment. For this reason, they were called by different names in each period of emergence. The term Yaren is also used by Ahl al-Haqq to these people. Yediler is also called Heften in Persian. The effects of Yediler on the community and the belief within the Ahl al-Haqq value system constitute the purpose of this study. Accordingly, an ethnographic field study was conducted between 2017-2019, centred on Iran's Tabriz, Tehran and Kermanshah cities. The data obtained from the field study and handwritten sources accessed through the library research and during the field study constitute the main sources of the study.

Keywords: Ahl al-Haqq, Yediler, Iranian Turks, Goranies, Alevism- Bektashism.

* Geliş Tarihi: 18.03.2021, Kabul Tarihi: 16.06.2021. DOI: 10.34189/hbv.100.007

Bu makale Ehl-i Haklar'da Kültürel Hayat adlı doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, ibrahimkaraca@erciyes.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1563-7584>

1. Giriş

Ehl-i Hak inancı, Sultan İshak ile beraber 13.yy'da Berzence'de ortaya çıkmıştır. Sultan İshak, inancını yaymak için İran/Perdiver'e göç etmiştir. Perdiver'e yerleşen Sultan İshak, topluluğun oluşmasını bu bölgede sağlamıştır. Bu yüzden Ehl-i Haklar'ın hemen hemen tamamı, günümüzde İran'da yaşamaktadırlar. Ehl-i Haklar, İran'ın Kirmanşah, Tebriz, Tahran ve Urmiye şehirleri başta olmak üzere geniş bir bölgede dağınık şekilde yaşamaktadırlar.

Ehl-i Hak inancı, tek Tanrı anlayışının hâkim olduğu bir inanç sistemidir. Bu Tanrı'yı diğer Tek Tanrılı inançlardan ayıran temel özellik, Tanrı'nın insan şeklinde yeryüzünde ortaya çıkmasıdır. Ehl-i Hak değerler sistemi içerisinde bu inanca 'Zuhur' denilmektedir. Ehl-i Haklar da başlıca yedi zuhur dönemi (*Beyabes*) vardır. Sırasıyla; Havendegar, Ali, Şah Hoşin, Sultan İshak, Şah Veys Kulu (*Kırmızı*), Muhammed Bey ve Ateş Bey zuhur eden kişilerdir. Bunun yanı sıra *Behlül-i Mahi* gibi, Ehl-i Haklar'ın bir kısmı tarafından kabul gören zuhurlar da bulunmaktadır. Bir kısım Ehl-i Haklar zuhurlarının devam ettiği inanmaktadırlar. Geneli ise bu yedi zuhur döneminin önemini belirtirler.

Ehl-i Hak inancı içerisinde yer alan başka bir temel özellik "*donadon*" inancıdır. Donadon, kişilerin bu dünyadan perde değişip (göçüp), tekrar dünyaya başka bir beden ile gelmesi anlayışıdır. Bu bedene, elbise anlamında Türkçe "*don*" denilmektedir. Ehl-i Haklar, Sultan İshak döneminden itibaren başlayan birtakım ibadetleri yapmaktadırlar. Bu ibadetlerden Cem, "*Seyyid*" veya "*Halife*" tarafından yönetilen ve "Hademin" de görev aldığı, her "Cuma Akşamı" yapılan törendir. Bu tören genel olarak Cemhane adı verilen mekânlarda yapılır. Ehl-i Haklar, "*Ruze-i Mernovi*" ve "*Ruze-i Kavaltas*" adında üçer günlük oruç tutmaktadırlar. Bazıları ise bu orucu tutmazlar. Bunların dışında cem törenlerinde ve ziyaretler sırasında "Nezr" adı verilen adaklar da Ehl-i Haklar'ın gündelik hayatlarında yaptıkları ibadetler arasında yer almaktadır.

Ehl-i Hak topluluğu on bir farklı aileden meydana gelen bir sosyal yapıya sahiptir. Bu kutsal aileler, Sultan İshak zamanında kurulmuştur ve Ehl-i Haklarca "*Hanedan*" olarak adlandırılmıştır. Sultan İshak zamanında yedi olan hanedan sayısı günümüzde on birdir. Bu aileler; Ateşbeyi Hanedanı, Şah İbrahim Hanedanı, Baba Yedigâr Hanedanı, Hamuşî Hanedanı, Mir Suri Hanedanı, Ali Kalender Hanedanı, Seyyid Ebu'l Vefa Hanedanı, Zennuri Hanedanı, Mustafayi, Hacı Baveysi Hanedanı, Haydari Hanedanı'dır (Karaca, 2019: 287).

2. Ehl-i Haklar'da Yediler

Ehl-i Hak inancı, kendi değerler sistemi içerisinde birbirini tamamlayan ve aynı zamanda sistemi meydana getiren birçok yapıdan oluşmaktadır. İnanç ve toplulukta yer alan Yediler inancı da bu şekildedir. Ehl-i Hak inancının, Tanrı anlayışı olan Zuhur, Mazhariyet, Beyabes gibi adlarla anılan kavramın karşılığı olarak Tanrı'nın

insan şeklinde ortaya çıkmasıdır. Zuhur eden Zat'ın yanında yardımcıları grubu diyebileceğimiz bir kutsal topluluk vardır. Ehl-i Haklarca bu kişiler Yediler olarak adlandırılmaktadır. Farsça “*Heften*” olarak da bilinen bu topluluğun sayısı, bazı tecelli dönemlerinde beş, bazısında dört ve bazısında ise yedidir. Bu kişiler her zuhur döneminde farklı bedenler ile ortaya çıkarlar. Yedi sayısı ile kodlanan bu topluluk, yine inanç içerisinde yer alan donadon esasına bağlı olarak sürekliliğini korumuştur.

Yediler, farklı kaynak ve araştırmalarda farklı isimler ile belirtilmiştir. Kaynaklar ve araştırmalar da yer alan bilgilerin hemen tamamı aşağıda verilmiştir. Serencam'da Yedilerin adları şu şekilde yer almaktadır; Pir Bünyamin, Pir Musa, Davud, Mustafa, Remzbar, Baba Yedigâr, Şah İbrahim (Safızade, 1996).

Aşağıda verilen bilgiler, Ehl-i Haklar hakkında önemli çalışmaları bulunan kişiler tarafından verilmiştir. Gocaveri'de yer alan Yediler: Seyyid Haydar Şahuyi (Pir Bünyamin), Musa Siyah Çerdeh (Davud Yar Davud), Molla Rükneddin Dımaşki (Pir Musa), Mustafa (Mustafa Davudan), Hatun Dayrek (Hatun Remzbar), Şah İbrahim (Melek Tayyar), Hüseyin (Baba Yedigâr) (Gocaveri, 2009: 33).

Nur Ali İlahi, Yedileri: Pir Bünyamin (Seyyid Hıdır Şahuyi), Yar Davud (Musa Siyah Çerdeh), Pir Musa (Molla Rükneddin Dımaşki), Mustafa Davudan (Mustafa), Hatun Remzbar (Hatun Dayrek), Melek Tayyar (Şah İbrahim), Baba Yedigâr (Hüseyin) olarak belirtmektedir (İlahi, 1995: 48).

Yezdanpenah'ta yer alan Yediler şu şekildedir: Seyyid Hıdır Şahuyi, lakabı Bünyamin veya Pir Bünyamin'dir. Musa Siyah, lakabı Davud yar Davud'dur; Ehl-i Haklar'ın, Rehberidir. Molla Rükneddin Dımaşki, lakabı Pir Musi'dir; Sultan'ın defterdarıdır. Mustafa Davudan, intizamdan sorumludur. Hatun Dayrek, lakabı Hatun Remzbar'dır; Sultan'ın annesi kadınların başıdır; Cem töreni sırasındaki hizmetlerden sorumludur. Şah İbrahim, Melek Tayyardır. Yedinci ise, Baba Yedigâr'dır (Yezdanpenah, 2016: 106).

Hodabende ise Yedileri şu şekilde belirtmektedir: Pir Bünyamin, iki dünyanın piri, cemin ve Yediler 'in başıdır. Musa Siyah, Pir Davud, Davud Kebudsevar delildir ve Ehl-i Haklar'ın rehberidir. Molla Rükneddin Dımaşki, Pir Musa ya Musa Kalemzerrin Sultan'ın kâtip ve veziridir. Mustafa Davudan, ölüm meleğidir, Mustafa kahhardır. Şah İbrahim, Melek Tayyar'ın donudur. Seyyid Ahmed, Baba Yedigâr, Hüseyin'dir. Hatun Dayrek, Remzbar, Pir Rezbar'dır (Hodabende, 2004: 42).

Şahname-i Hakikat'te Yediler şunlardır: Pir Bünyamin, Destgir Davud, Pir Musi, Mustafa, Remzbar, İbrahim Şah, Yedigâr (Şahname-i Hakikat, 1995: 218).

Suri'de yer alan Yediler şu şekildedir: Cebrail (Pir Bünyamin), İsrail (Davud), Mikail (Musa), Azrail (Mustafa), Havraluğın (Remz), Şentail (Melek), İsmail (Eyvat) (Surudha-ı Din-i Yarsan, 1965: 168).

Minorsky’de yer alan Yediler’in isimleri şu şekildedir. Benyamin, iki cihanın piridir. Davud Kebudsevar, rüzgâr süvarisi, bütün müminlerin rehberidir, delildir. Pir Musi, Sultan İshak’ın kâtibi ve veziridir. Pir Remzbar, hakikatin meleği ve sırrıdır. Mustafa Davudan, cellat, sipahsalar ve ölüm meleğidir. Şah İbrahim buza-savar, buz süvarisi, Sultan İshak’ın veliahdı ve vekilidir. Baba Yadigâr, hakkın yadigârıdır (Minorsky, 1988: 204).

Tabibi ise Defter-i Şah Hayas’a dayanarak; Cebrail Dana (Pir Bünyamin), İsrail (Davud Dana), Mikail (Musa Nemame), Azrail (Mustafeş Zane), Şentail (Malek Keyane), Havraluğın (Remzun u Mana), İsmail (Eyvat Bavena) (Tabibi II., 1971: 1215).

Edmonds kaynağını Türkçe bir el yazmasından aldığını söylediği eserinde; Davud, Bünyamin, Mustafa-i Davudani, Pir Musa, Pir Remzbar, Yar Zerdeban, Ewat’ı yediler olarak takdim etmektedir (Edmonds, 2003: 249).

Elde ettiğimiz veriler ışığında Yedilerin isimlerini şu şekilde gösterebiliriz:

Havendegar Dönemi: Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail.

Ali Dönemi: Salman, Nusayr, Fatma, Muhammed, Hasan, Hüseyin.

Şah Hoşin Dönemi: Baba Bozorg, Kaka Reda (Rıza), Kara Fakih, Baba Tahir, Mama Celale.

Sultan İshak Dönemi: Pir Bünyamin, Davud, Pir Musa, Mustafa Davudan, Hatun Remzbar, Baba Yadigâr, Şah İbrahim.

Kırmızı Dönemi: Pir Kanber, Kaka Arap, Kaka Rahman, Kaka Pire, Hatun Zarbanu.

Muhammed Bey Dönemi: Han Ateş, Han Abdal, Han Elmas, Han Cemşid ve Perihan.

Ateş Bey Dönemi: Han Abdal, Han Cemşid, Han Elmas, Dusti Hanım.

2.1. Yediler’in Yaratılışı

Yediler için Sultan İshak’ın yarenleri diyebiliriz. Yediler kurumunun oluşumu, Dünya’nın yaratılışı ile başlamaktadır. Sultan İshak zamanında yer alan Yediler, aynı zamanda diğer zuhurlarda yer alan yedilerin donları olmuşlardır (Hodabende, 2004: 41). Ehl-i Hak topluluğunun kültürel hayatlarında yer alan ihtiyaçlar, Yediler kurumunu oluşturmuş ve bu kişilere belirli roller vererek değerler sistemi içerisine kodlamıştır. Şüphesiz bu ihtiyaçların başında, korunma ve idare gelmektedir. Yediler grubu ile Ehl-i Hak toplulukları, kendilerini yönetecek ve topluluğun devamlılığını sağlayacak önder kişileri inanç içerisine kodlamıştır. İnanç içerisindeki anlatılarda Yediler’in ilki Cebrail’dir. Tanrı, “Ya” şeklinde iken Cebrail’i yaratmıştır; daha sonra diğerleri yaratılmıştır (Tabibi II., 1971: 1215; Gencine-i Yâri: 18). Yediler, yaratıldıktan sonra

Ya'nın zuhur etmesini ve görünür olmasını isterler. Bunun üzerine Ya, “*Havendegar*” olarak zuhur eder (Tabibi II., 1971: 1215). Her zuhur döneminde sayıları dört, beş veya yedi kişi olarak zuhur eden Zat'a eşlik etmişlerdir (Camizade ve Veysi, 2016: 113). Bu donların sayısı ve isimleri çeşitlilik göstermektedir. Bu durum topluluğun kendi kültürü ve yaşayışından kaynaklanmaktadır. Zuhurlara ve Yedilere topluluk genel olarak saygı gösterir. Ancak isimler konusunda bazı hanedanlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yedilerin en bilinenleri ve kabul görenleri, Sultan İshak zuhur döneminde ortaya çıkan, Pir Bünyamin, Pir Musa, Davud, Mustafa Davudan, Remzbar, Şah İbrahim ve Baba Yedigâr'dır. Yediler içerisinde genelde bir kadın bulunmaktadır. Bu kadın zuhur eden kişinin annesi durumundadır.

Yediler'in yaratılışı *Şah Name-i Hakikat*'te şu şekilde anlatılmaktadır:

“Cebrail Tanrı'yı bilip mesut oldu. Daha sonra yine yalnız kaldı. Cebrail, Tanrı'ya dua etti, sana yalnız başıma dua edip ibadet yapamıyorum. Tanrı, Cebrail'in duasını kabul etti. İnci içerisinde iken altı ten daha yarattı. Cebrail'i ise onların piri yaptı. Bunlar, Marmuz, İsrail, Mikail, Azrail, Akik ve Yakik'tir. Marmuz Tanrı'nın terinden, İsrail dışından, Mikail nefesinden, Azrail Tanrının kahrından, Akik sağ gözünden, Yakik sol gözünden yaratıldı. Yediler binlerce dona girerek Tanrı'ya ibadet yaptılar (Şahname-i Hakikat, 1998: 27).

Minorsky ise Yediler'in yaratılışı ile ilgili olarak, “*melekler ulûhiyetin sudurlarıdır. Benyamin hicabın timsali olan terden, Davud nefesten, Musi bıyıktan, Remzbar nabızdan, yaratılmışlardır. Benyamin vekil ve pirdir; Davud nazir ve hâkim, Pir Musi iyiliği ve fenalığı kaydeden pirdir, Mustafa Davudan ise ölüm meleğidir.*” demektedir (Minorsky, 1988: 204).

2.2. Yediler'in Görevleri

Yediler'in ortak görevlerinin başında, zuhur eden kişiyi ortaya çıkarmak veya tespit etmek gelmektedir. Ehl-i Haklar da zuhur, Tanrının insan şeklinde ortaya çıkmasıdır. Zuhurun birtakım özellikleri bulunmakla beraber, zuhurun kabulü öncelikle Yediler ile sağlanmaktadır. Zuhur hakkında Taşğın'ın tarifi konuyu daha anlaşılır hale getirmektedir. Taşğın'a göre:

“Metaforik olarak zuhur, sürekliliği ve bağlantısı bir silsileye eklenerek bütünün parçasına dönüşür. Böylece bu zuhur, cemaatin inanç, erkân tertibi için ihtiyaç oldukça gerçekleşmektedir. Zuhurun temel kuralı kendinden önceki zuhura bağlanmasıdır. Kendisini bir önceki zuhura bağlayarak kendi zuhurunun gerekçesini ve izahını mümkün kılmaktadır. Böylece bir önceki zuhur, cemaatin inanç ve erkân tertibinin sağlandığı bir pire işaret ederek kendisini de meşru kılar” (Taşğın, 2013: 127).

Bu tanım ve açıklamada görüleceği üzere, zuhurda süreklilik ve önceki zuhur ile bağlantı esastır. Bu bağlantıyı Yediler sağlamaktadırlar. Yediler ve zuhur Ehl-i Hak inancında birbirini tamamlayan iki unsurdur. Merkezde Tanrı'nın tecellisi olan “Zat” ve etrafında O'na yardımcı olan Yediler vardır. Yediler, bu nedenle Ehl-i

Hak hiyerarşisinde ikinci sırada yer almaktadır. Her zuhur döneminde, zuhur eden Zat'ın yanında Yediler farklı bedenler ile ortaya çıkmaktadır. Bu sayede, her Zuhur döneminde Zat ve Yediler yenilenmiş olur. Böylece inanç ve topluluk sürekliliği sağlanır.

Sultan İshak'ın zuhuru öncesinde ortaya çıkan Pir Bünyamin, Pir Musa ve Davud, Remzbar'ın evine gidip Sultan'ın gelmesini beklemişlerdir (K.K:1). Zuhur ortaya çıktıktan sonra ise Pir Bünyamin'in görevi devam etmiştir. Hanedanların Pirleri, Pir Bünyamin'in donlarıdır. Aynı şekilde 72 Pir soyundan gelen deliller de Davud'un donundadırlar. Zuhuru belirleme dışında Yediler'in ayrı ayrı görevleri bulunmaktadır.

Yediler içerisinde yer alan ve belki en önemli görevi üstlenen Pir Bünyamin'dir. Pir Bünyamin kutsal anlatılarda ve yazılı kaynaklarda, Pir ve yedilerin başı olarak gösterilmektedir. "Pir Bünyamin iki dünyanın piridir" anlayışı, Ehl-i Haklarca kabul görmektedir (K.K: 2). Sultan İshak zamanında Bünyamin, Havendegar zamanında Cebrail adını almıştır (Kreyenbroek, 2020: 85). Bunun için denilebilir ki Pir Bünyamin, Ehl-i Hak inancına İslam terminolojisinden uyarlanmış veya Cebrail'in İslam inancı içerisindeki görevini üstlenmiştir. Pir Bünyamin'in görevleri arasında, zuhur eden kişi gelmeden önce diğer Yediler ile buluşup zuhur edecek kişiye ulaşması bulunmaktadır. Bu yönüyle vahiy getiren Cebrail ile benzer bir görevi vardır. İslam inancında Cebrail yaratılan ilk varlıktır. Ehl-i Hak inancında da Cebrail yaratılan ilk varlıktır. Dünyanın yaratılışı sırasında uçsuz bucaksız denizde uçmaktaydı. Daha sonra Tanrı'nın varlığından haberdar olmuştur. Bu yönüyle de Altay yaratılış hikâyesinde yer alan Ülgen, Bünyamin ile benzer bir özelliğe sahiptir. Ülgen de yaratılış sırasında uçsuz bucaksız deniz üzerinde uçmaktaydı (İnan, 1986: 19; Ögel, 1995: 432). Pir Bünyamin, *Name-i Serencam*'da Ehl-i Hak büyükleri arasında yer alan önemli olan bir şahsiyettir. Sultan İshak tarafından Pir olarak belirlenmiştir. Pir Bünyamin'in zuhuru, Seyyid Hıdır Şahuyi adı ile 1236 yılında Şahu dağında gerçekleşmiştir (Tabibi III.,1971: 1412). Gençliğinde Sultan'ın hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra Kerend'e gitmiş ve hayatının sonuna kadar orada yaşamıştır. Mezarı, Kerend'de bulunmaktadır. Ehl-i Hak inancına göre Cebrail'in mazharı ilk yaratılan mahlukat, iki dünyanın piri ve gelecekte ise mehdi olacak kişidir (K.K: 3; Kubadi, 1996: 69; Yezdanpenah, 2016: 107).

Yediler içerisinde yer alan ve önem sırasına göre Pir Bünyamin'den sonra gelen Davud, Ehl-i Haklarca "*Yar Davud*", "*Davud-Kabud Sevar*" adlarıyla anılmaktadır. Davud, Ehl-i Hak inancının ve topluluğunun rehberi veya kendi tabirleri ile "Delil" görevini üstlenmektedir (Kreyenbroek, 2020: 86). Sultan İshak, Davud ve donlarına "Delil" görevini vermişti. Pir Davud, Sultan İshak'ın yarenlerinden biri ve dört melekten İsrail'in mazharıdır. Pir Davud, Musa Siyah adında Sultan İshak zamanında zuhur etmiştir. Musa Siyah, Horasan'da doğmuş ve sonrasında Sultan'ın yanına gelmiştir. Serpol-Zohab bölgesinde ölmüştür. Davud'un, Ehl-i Hak ritüellerinde önemli görevleri bulunmaktadır. Her Ehl-i Hak, Davud'a dört şahi vermelidir.

Özellikle Baş Tapşırma töreni sırasında, Baş Tapşırma kişiyi Pir önüne getirir. Teslim olma, Davud'un rehberliği ile gerçekleşir (Tabibi III., 1971: 1412; Yezdanpenah, 2016: 107; Minorsky, 1988: 204).

Yediler içerisinde yer alan Pir Musa'nın, Ehl-i Hak inancı içerisinde önemli yeri bulunmaktadır. Sultan İshak'ın yarenlerinden biri ve yedilerden Mikail'in mazharıdır. Sultan zamanındaki donu, Molla Rükneddin Dimaşki'dir. Molla Rükneddin Dimaşki, 1290'da Dimaşk'ta doğmuş ve Sultan İshak'ın yanına gelmiştir. Pir Musa, "Kalemzer" olarak Sultan'ın veziri ve defterdarıdır. Kerend'de ölmüştür. Ziyareti ve mezarı Kerend'de bulunmaktadır (Yezdanpenah, 2016: 108; Tabibi III., 1971: 1412). Ehl-i Haklarca bilinen Pir Musa defteri, kişilerin iyilik ve kötülüklerinin yazıldığı defterdir.

Ehl-i Hak büyükleri arasında yer alan ve yedilerden biri olan Mustafa Davudan, Azrail'in mazharıdır. Mustafa Davudan'ın görevi can almaktır. Mustafa Davudan, 1245 yılında doğmuştur (Tabibi III., 1971: 1412). Ziyareti, Sultan İshak ziyareti yakınlarında bulunmaktadır. Ehl-i Hak inananlarınca, Ehl-i Hakların canını, Mustafa Davudan almaktadır (K.K.:4; K.K.:5).

Bazı kaynaklarda Remzbar, bazı kaynaklarda Rezbar adı ile anılan kişi, Yediler içinde bulunur. Yediler içerisinde yer alan tek kadın olan Remzbar, Ehl-i Hakların annesi olarak görülmektedir (K.K.:6). Sultan zamanındaki adı ile Hatun Dayrek, Sultan İshak'ın annesidir. Zuhur dönemlerinde, genellikle zuhur eden kişilerin anneleri görevini ve "hadem" görevini üstlenmektedir. Rezbar, hakikati ve hakkın sırrını simgelemektedir (Minorsky, 1988: 204). Aynı zamanda "hadem" görevini üstlenen Rezbar, Remzbar adı ile de anılmaktadır. Sultan zamanında yaşayan Hatun Dayrek, Hüseyin Bey'in kızıdır. Şeyh İsa'nın hanımı ve Sultan İshak'ın annesidir. Diye'de ölmüştür (Yezdanpenah, 2016: 108; Tabibi III., 1971: 1412). Topluluk içinde, Anadolu'da bulunan Hacı Bektaş'ın yanında olan Kadıncık Ana'nın Remzbar donunda olduğu inancı yer almaktadır (K.K.:1). Cem töreninin icrası zamanında Hadem görevini üstlenmiştir. Rezbar'ın önemi, mazhariyetleri doğurmasıdır. Bu durum genelde kutsal bir durumdur. Mazhariyetler babasız olarak dünyaya gelir. Rezbar'a hakkın sırrı denilmesi bu yüzdendir. Benzer şekilde Anadolu da yaşayan Anşabacılılarda da Veli Baba öldükten sonra Anşa Bacı, babasız şekilde oğlu Hasan'ı dünyaya getirmiş ve "Sırrullah" olarak adlandırılmıştır (Selçuk, 2017: 117)

Akik, Yediler içerisinde yer alan bir başka kişidir. Alan çalışması sırasında yaptığımız görüşmelerde, Dünya'nın yaratılışı sırasında bu isimle anılmıştır. Daha sonra Hasan ve Şah İbrahim donlarına girmiştir. Şah İbrahim donuna girene kadar kendisinden fazlaca bahsedilmez. Yediler içerisinde yer alan ve Hasan'ın donu olarak kabul edilen Şah İbrahim, özellikle Irak bölgesinde tanınan ve burada bulunan Ehl-i Haklar tarafından önem verilen birisidir. Ehl-i Haklarca, Buza-Sevar, Malik-i Tayyar kuşların sahibi ve şahbaz olarak da tanınmaktadır (Minorsky, 1988, 204). Şah İbrahim Seyyid Muhammed Guruhsevar'ın oğludur. 1352 yılında Diye'de doğmuştur. Annesi Hatun Zeynep, Mir Hüsrev Loristani'nin kızıdır. Bağdat'ta yaşayıp ölmüştür.

Kakailer, Şah İbrahim'i Pir olarak kabul etmektedirler (Yezdanpenah, 2016: 109). Kakailer arasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Sultan İshak'ın manevi oğludur. Şah İbrahimi hanedanının dip atasıdır. Babası, İkinci Yediler'den birisidir. Belirtmek gerekir ki Şah İbrahim, Yedilere muhtemelen sonradan eklenmiş olabilir. Şah İbrahim, Sultan İshak'tan sonra ortaya çıkmıştır.

Yedilerden sonuncusu olan Yakik, Baba Yedigâr adıyla 1360 yılında Diye Şeyhan'da doğmuştur. Hiç çocuğu olmayan Baba Yedigâr'ın soyu, manevi olarak Hayal ve Vusal adlı iki dervişinden gelmektedir. Timur devrinde, Timurlular tarafından öldürüldüğü Ehl-i Haklarca söylenmektedir (K.K:5; Yezdanpenah, 2016: 108). Yediler içerisinde yer alan Baba Yedigâr, Hüseyin'in mazharıdır. Hakkin yedigârı olan Baba Yedigâr, Eyvat-ı Erdebili Hoşyar olarak da anılır (İlahi, 1995: 50). Baba Yedigâr ziyareti sırasında yaptığımız görüşmelerde ziyaret eden kişilerce, Baba Yedigâr hem Hüseyin hem de İmam Rıza ile aynı kişi olduğu söylenmektedir (K.K:4). Ziyaret eden kişiler, Meşhed'e gitmekle Baba Yedigâr'a gitmenin aynı olduğunu söylemişlerdir (Tabibi III., 1971: 1412). Şah İbrahim gibi Baba Yedigâr da topluluk içinde ayrı bir öneme sahiptir. Baba Yedigâr'ın şehit olduğu Ehl-i Haklarca söylenmektedir.

Alan çalışması sırasında yaptığımız görüşmelerde Yediler ve İkinci Yediler kurumunun varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Yazılı literatürde yer alan 72 Pir ve Kırklar inancı unutulmuş veya etkisi azalmıştır. Günümüzdeki Ehl-i Haklar, yazılı kaynakları okuduklarından dolayı bu isimlerden haberdardılar. Ehl-i Haklar, "Pir Bünyamin", "Yar Davud", "Pir Musa-ı Kalemzer", "Rezbar Ana" isimlerini anarak yemin, dua ve ibadet etmektedirler. Yaptığımız gözlemlerde bu durum tespit edilmiştir. Bu yüzden denilebilir ki Yediler inancı, Ehl-i Haklarda varlığını sürdürmektedir.

2.3. Yedi Sayısı ve Yedi Sembolizmi

Yedi sayısı, geçmişten günümüze farklı coğrafyalarda birçok topluluk ve inanış için önemli olmuştur. Tarih boyunca topluluklar ve inançlar, kültürel kodlarını sayılara yüklemişlerdir. Şüphesiz bu sayılar içerisinde yedi sayısının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Mezopotamya, Orta Asya, İran, Roma ve Grek uygarlık ve medeniyetlerinde yedi sayısı ile ilgili örnekler bulmak kolaydır. Babil ziguratları yedi basamaktan oluşmaktaydı, Babil dünyasında yedi gezene önem verilmekteydi. Amerika uygarlıklarından Mayalar, göğün yedi katlı olduğuna inanmaktaydılar (Schimmel, 2017: 143). İran'da Zerdüştilerin yedi baş meleği vardı. Süleyman tapınağına çıkan yedi basamak, Fırat'ın yedi kola bölünmesi ve yedi kollu şamdan Yahudiler tarafından bu sayıya verilen önemdir.

Yedi sayısına belki de en çok önem veren topluluk İsmaililerdir. İsmaililer yedinci imam ile beraber ayrılık içine girmişlerdir. Bu nedenle kendilerine "Yedinci Şiiiler" denilmiştir. (Schimmel, 2017: 145). İsmaililer *kün fe yekün* kelimesindeki yedi harfe istinaden, bu sayıyı yaratılış ile ilişkilendirmişlerdir. Sufilikte ise 'yedi ilahi göz' ile Tanrının her şeyi gördüğü fikri hâkimdir (Schimmel, 2017: 145).

Ehl-i Hak topluluğunun demografik yapısına baktığımız zaman, Türkçe konuşan toplulukların, diğer etnik yapıdaki topluluklardan sayısal olarak fazlaca olduğu söylenebilir. Bu durum inançta Türk kültürünün izlerinin varlığının sebeplerini açıklamaktadır. Bu kültürel izler inanca ne zaman dâhil olmuştur? Sorusunun cevabı araştırmaya muhtaçtır. Yediler grubu ile ilgili olarak eski Türk inanışlarından da izler bulunabilir. Ehl-i Hak inancına göre, Yedilerin ve iki dünyanın Piri Bünyamin'dir. Bünyamin, Cebrail donunda zuhur etmiştir. Altay yaratılış hikâyelerinde yer alan Bay Ülgen, Bünyamin ile benzerlikler göstermektedir. Ögel, Ülgen'in, "May Tere", "Mandı-Şire", "Şal-Yime", "Yamkara" gibi dünyayı idare eden mahiyeti bulduğunu belirtmektedir. Bu bilgi, Yediler ile Ülgen'in mahiyeti arasındaki benzerliği akla getirmektedir (Ögel, 1995: 425).

Benzer şekilde, Altay inançlarında baş Tanrı'nın altında yer alan kutsal varlıklar bulunur. Efsane ve destanlarda bunların sayısı kesin olarak belirtilmiştir. Ama en çok bilinenler Tanrı'nın oğulları olarak bilinen, sayıları bazı bölgelerde yedi, bazı bölgelerde de dokuz olan oğullarıdır. Potanın, Altaylılara göre Ülgen'in yedi tane oğlu olduğunu söyler ve araştırmalarında bunlardan altısının adını verir. Bu isimler; "Jazigan", "Karşit", "Bahtagan", "Kara Kuskan", "Kanum" ve "Jaik"tir (Harva, 2015: 125). Bu yedi Tanrı'nın veya oğulların ilk ortaya çıkışlarında neler ifade ettiklerini bilmiyoruz. Anahin'e göre bunların arasında Karsut, içlerinde en eskisi ve Ülgen'in oğulları arasında en çok sevilenidir. Karsut adı, 1800'lerin ortalarından kalma ve halen Altay araştırma merkezinde muhafaza edilen el yazmalarında geçmektedir. Bu el yazma metinde, Altay halklarının eski inanç ve ayinleri anlatılırken, yazıldığına göre şamanlar büyülerine başlarken, Ülgen oğlu Karsut'tan yardım isterler (Harva, 2015: 125). Görüleceği üzere, Bünyamin ile Karsut arasında benzerlik bulunmaktadır.

Yine başka bir Türk topluluğu olan Vagullar da yedi ruhtan oluşan Tanrı oğulları grubundan söz edilmektedir ki bunlar; Pelym Tanrısı, Ob Nehri Kaynağının Tanrısı, Ural'ın Kutsal İhtiyarı, Aut Nehrinin Beyi, Küçük Ob'un Tanrısı, Sasva Nehrinin Ortasının Tanrısı ve son olarak da Dünyayı İzleyen Adam'dır (Harva, 2015: 127). Ayrıca, Yakutların inançlarında baş Tanrı'nın maiyeti diye tanımlayabileceğimiz yedi Tanrılı büyük Tanrılar grubu vardır (Harva, 2015: 129).

Önemle belirtmek gerekir ki Ateşbeyiler, Ateş Bey'in Anadolu'da Hacı Bektaş Veli olarak ortaya çıktığına inanmaktadırlar. Bunun yanı sıra bazı diğer hanedanlar ise, Sultan İshak'ın Hacı Bektaş olarak Anadolu'da ortaya çıktığına inanmaktadırlar. Bu görüşe paralel olarak *Şah Name-i Hakikat*, Hacı Bektaş ve Yedilerini, Kaygusuz Abdal, Gül Baba, Pir Kabar, Ka'Arab, Şemseddin ve Safiyyüddin olarak belirtilir (*Şahname-i Hakikat*, 1995: 230). Bir Türk inanışı ve topluluğu olan Bektaşilerin Ehl-i Haklardan sayılması, ortak kültürden meydana geldiklerini gösteren delillere örnek oluşturabilir.

3. Sonuç

Ehl-i Hak, İran'ın Batısında 13-14. yüzyıllarda ortaya çıkmış ve günümüze kadar varlığını sürdürmüş inancın adıdır. Ehl-i Hak inancında yer alan Yediler, kutsal tecellinin veya Tanrı'nın insan şeklinin yardımcıları olarak ortaya çıkan kutsal gruptur. Ehl-i Hak inancında var olan “*donadon*” esasına bağlı olarak, her zuhur döneminde farklı isimler ile ortaya çıkarlar. Bazı dönemlerde sayıları farklılık gösterse de Yediler, Ehl-i Hak topluluğunun önderleri olmuşlardır. Ehl-i Haklar belki de Yediler aracılığı ile kutsal Zat'a ulaşmaktadırlar. Her birinin farklı görevleri olan Yediler, topluluğun idaresi, ritüellerin yönetilmesi gibi ihtiyaçları karşılamaktadır. Yediler inancı, Alevi Bektaşî topluluklarda bulunmakla beraber, Ehl-i Hak inancında varlıkları daha belirgindir.

Kaynaklar

- Ceyhunabadi, Hacı Nimetullah (1995). *Şah Name-i Hakikat ya Hakk'ul Hakayık*. Tahran: İntişarat-ı Ceyhun.
- Efzali Şah İbrahimi, Seyyid Kazım (bita). *Defter-i Remz-i Yaristan*. Tahran.
- Elkazi, Mecid (1981). *Mecmua-ı Ayin-i Enderz-i Remz-i Yari*. Tahran.
- Harva, Uno (2015), *Altay Panteonu*. Çev. Ömer Suveren. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Ivanow, W. (1953). *The Truth-Worshippers of Kurdistan*. Leiden: Brill.
- İlahi, Nur Ali (1995). *Burhan'ul Hak* (Çap-ı Heştom). Tahran: İntişarat-ı Ceyhun.
- Kabuli, Muhammed (2014). *Divan-ı Kelam-ı Bist-o Çehar Guyende-i Hakikat*. Tebriz.
- Karaca, İ. (2020). “İran Ehl-i Hak Coğrafyasına Dair Bilgiler”. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar-II Cilt 4*. Ankara: Gece Kitaplığı. 398-408.
- Karaca, İ. (2019), “İran Ehl-i Hakları Örneğinde; İnanç Merkezli Toplulukların Sosyal Yapıları Oluşumunda Dini İnanışların Etkisi”. *Journal of World of Turks* 11/3. 279-289.
- Karaca, İ. (2020). “Ehl-i Haklar da Kültürel Hayat”. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Kreyenbroek, Philip G. (2020). “God First and Last”: *Religious Traditions and Music of the Yaresan of Guran. Volume I: Religious Traditions*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Merdani, Muhammed (1998). *Seyr-i Kutah-ı Der Meram-ı Ehl-i Hak*. Tahran: Sepher.

- Musalı, Namıq (2013). *Rus Oryantalistlerine Göre Ehl-i Haklar*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Sadık, Hüseyin Muhammedzade (2010). *Divan-ı Turki Bayrek Kuşçuoğlu*. Tebriz: İntişarat-ı Neda-ı Şems.
- Safızade, Sadık (1996). *Name-i Serencam ya Kelam-ı Hezane*. Tahran: İntişarat-ı Hirmend.
- Selçuk, Ali (2017). *Anşa Bacılı Ocağı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Schimmel, Annemarie (2017). *Sayıların Gizemi*. Çev. Mustafa Küpüşoğlu. İstanbul: Kabalcı.
- Suri, Maşallah (1965). *Surudha-ı Din-i Yarsan*. Tahran: Emir Kebir.
- Tabibi, Haşmetullah (1971). “Ehl-i Hak II.”. *Vahid*. 82,1207-1222.
- Tabibi, Haşmetullah (1971). “Ehl-i Hak III.”. *Vahid*. 83,1411-1422.
- Taşgın, Ahmet (2012). *Irak'ta Mezhep Çatışmaları Arasında Aleviler ve Bektaşiler*. İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Taşgın, Ahmet (2013). *Dile Gelen Alevilik*. Konya: Çizgi.
- Yezdanpenah, Şehnaz (2016). *Nakd-i Novber-i Ayin ve Meram-ı Ehl-i Hak*. Kum: Ayende-i Derahşan.

Kaynak Kişiler

- K.K.-1: M.D. Yaş 26, 2017, Üniversite Mezunu, Kirmanşah.
- K.K.-2: Ş.S. Yaş 32, 2017, Üniversite Mezunu, Tebriz.
- K.K.-3: M.A. Yaş 66, 2017, Okur-Yazar, Kirmanşah.
- K.K.-4: S. H. Yaş 72, 2017, Üniversite Mezunu, Tebriz.
- K.K.-5: Y.Y. Yaş 32, Okur-Yazar, 2017, Kirmanşah.
- K.K.-6: A.A. Yaş 53, Okur-Yazar, 2017, Kirmanşah.

